

Kirken kvalte ikke individet, men eksisterer takket være individers handlinger

AXEL BOLVIG

HVIS MAN KUN tolker det danske samfund ud fra Grundloven eller de gamle landskabslove, får man et ensporet resultat. Det samme gælder, hvis man tolker tusind års kristendom ud fra enkelte filosofers værker. Det sidste ser ud til at være Lene Andersens fremgangsmåde i kronikken 7. Juni her i bladet.

LA skriver, at efter år 380 'gik den europæiske kultur mere eller mindre i stå.' Det står der faktisk! Hun konstaterer, at 'fra Augustin i 400-tallet til Erasmus af Rotterdam i 1400-tallet frembragte kirken kun én filosof, hvis tanker eftertiden uden for kirken har kunnet bruge, nemlig William af Ockam.' Det er det samme som udelukkende at benytte grundlovsfædrene som kilder til de sidste 150 års danske historie.

Min anke imod LA er hendes betragtning, at kristendommen betød, 'at individet forsvandt fra Europa i de rundt regnet 1000 år, hvor kirken sad på magten.' Den betragtning er LA ikke ene om, men den beror på - afgrænsningen af - det valgte kildemateriale. Historikernes beskrivelse af kirkens rolle og betydning gennem de fleste af de 1000 år skyldes i vid udstrækning, at forskernes - og vist udelukkende LA's - kildemateriale er tekster. Og de fleste af dem blev produceret af kirkens lille skriftkyndige elite, der som alle andre eliter er fjernet fra den brede pulserende tilværelse blandt individer, hvis liv formes af det omgivende producerende og afgiftsplagede samfund. I parentes: det var kongen og stormændene, som lagde navn til de gamle landskabslove, der indtil for nylig blev opfattet som demokratiske!

Kirken var andet end kirkefædre, kanonisk ret og hierarkisk undertrykkende struktur. Den var også en del af livet, hvor individer og sammenslutninger kunne udfolde sig. Det gejstlige og verdslige hang uløseligt sammen. Kirke og kro begynder begge med K. Individets aktivitet og synlighed fremgår af det ikke-skriftlige materiale.

FRA 1100 TIL 1300 opførtes små tre tusind stenkirker i by og på land i det gamle Danmark. De fleste er resultatet af enkeltindviders indsats. Det kan vi konstatere arkæologisk og ved hjælp af kalkmalerierne, som er skabt af en anden samfundsgruppe end skrifteliten, nemlig billedkunstnerne. Initiativtagerne tilhører landets stormænd. Bedst kendt er vel kalkmalerierne i Fjenneslev kirke, der viser kirkebyggeren Asser Rig og hans hustru række en kirkemodel op til Vorherres velsignende hånd. De to verdslige folk markerer ikke den mindste antydning af underdanighed. Maleriet fortæller os, at de har ladet kirken opføre, og at de overrækker den til Vorherre, som accepterer gaven. Hermed er der etableret et kontraktforhold mellem ligemænd m/k: Fru Inge, Asser Rig og Vorherre.

I Gualöv kirke er malet en krigsklædt stormand, der tiltales af en engel, som forkynder, at han har ladet kirken udsmykke for sin kones sjælefrelse. Det er jo en samtale på et højt niveau, som Poul Hartling ville udtrykke det.

Sådanne stifterbilleder er der mange af. Peder Olsen taler i midten af 1200-tallet i sit testamente om 'min kirke', nemlig Karise, og 'min præst'. Kirken som centralistisk institution er fraværende hos disse iværksættere. De bygger kirker som private

individer, i tilknytning til deres gårdkomplekser og med egocentriske motiver. Vorherre optræder som deres partner.

I senmiddelalderen deltog store dele af samfundet som aktører inden for kirkens rammer. Gudshusene forsvandt ud af de gamle slægters kontrol. De blev forvaltet af to kirkeværgere valgt for et år ad gangen blandt sognets medlemmer. Disse to bønder varetog sognevis et enormt ansvar og kæmpemæssige beløb. At donere midler til messelæsning, bønner, et alter eller en udsmykning af sognekirken var en pensionsordning, som værgerne måtte tage vare på. Og de forvaltede den del af tiendeskatten, fabrica, som var bestemt for kirkernes vedligeholdelse og udsmykning. Tiende var en tiendedel af nationalproduktet. Fabrica var en tredjedel heraf, altså en 1/30 af landets samlede produktion. Det svarer i dag til en Øresundsbro årligt, som 'demokratisk' valgte bønder tog hånd om.

Værgernes handlefrihed blev indirekte anerkendt af Christian II. 1521 udstedte han en lov, der rummer en paragraf om kirkeværgerne. Heri står der, at værgerne ikke må påbegynde forbedringer eller udsmykninger af deres kirke, førend de har kontaktet – ikke bispem, provsten eller præsten, men de agtværdigste borgere i den nærmeste købstad. Heri ligger en accept af en decentral individstyret praksis. Der er mere end en armslængde-politik i den praksis.

I EN DVD 'Som troen så ud' (Religionspædagogisk Forlag) har jeg gjort rede for utallige eksempler i kalkmalerierne på, hvor individorienteret kirkernes billedskabte bibel så ud.

Et par eksempler: Adam er under sin skabelse godt nok en passiv skikkelse, som stiger op af jorden, mens Eva provokerende aktivt stiger ud af Adams side og vader hen over ham for at kaste sig ud i en vild diskussion med Skaberen (Vigersted kirke). Det er samtidig en interessant kønspolitisk markering, der er i modstrid med den gejstlige skriftelites og dermed moderne historikers opfattelse af datidens kvindesyn.

Gud havde også problemer med sine to første mennesker omkring Kundskabens træ. Trods hans forbud foretog de alligevel en smagsprøvning. Teksten siger, at de derefter erkendte deres synd, følte sig nøgne og dækkede deres køn. Men i Nødebo kirke finder de sig ikke i det. De dækker sig ikke til, og Adam vender sig om og argumenterer med vilde fagter imod Vorherre. De accepterer ikke et i deres øjne urimeligt forbud.

Alligevel smed Gud ifølge teksten Adam og Eva ud af Paradis med en serie advarsler, der ikke lovede godt for deres tilværelse på jorden. Men Adam og Eva gør oprør. De etablerer sig straks som velkonsoliderede bønder. Han pløjer jorden med hesteforspand og hun spinder og passer børn i komfortable omgivelser. De indstifter den velfungerende kærnefamilie omkring godt arbejde og legende børn.

Nej Lene Andersen! Kulturen gik ikke i stå i middelalderen – den manglede bare lysten til i skrift at overbevise senere tiders historikere om et individorienteret liv. Eller modsat. De fattede ikke, at historikere lænkede sig til teksterne og filosofierne i stedet for til menneskene og deres udtryksformer.

Kunstnerne var bevidste om eget selvværd. Mest udtalt er selvopfattelsen hos Morten Maler, der omkring 1400 udsmykkede flere kirker i Sydvestsjælland. I Gerlev kirke ved Slagelse har han fyldt rummet med malerier. I retning imod koret så menigheden Den sidste Nadver med Jesus og disciplene samlet omkring bordet i det øjeblik, hvor Jesus siger de ord, der forvandler vin og brød til hans legeme og blod. Hen over hovedet på forsamlingen skrev kunstneren: 'Morten Maler gjorde dette godt'. Han lavede også en forvandling: nemlig en gammel tekst til et aktuelt billede. Det er i vores øjne en uhyre selvpromoverende manifestation. I Gimlinge kirke

lægges den døde Kristus ned i en kiste, som hviler på Morten Malers signatur. Frelseren sænkes ned i kunstneren.

Mester Morten har også malet Dommedag i Gerlev kirke. Men: Helvede mangler, hvorimod Paradis er med som en fornem bygning. Der er ikke noget sted at sende de fortabte sjæle hen – eller der findes måske ikke en eneste fortabt? På Helvedes plads findes Sjælevejningen, og den følger ikke traditionen med ærkeenglen Mikael, der vejer hver enkelt sjæls gode og dårlige gerninger.

I Gerlev ser vi de døde sidde i deres kister. En af dem er gået hen til vægten, der hænger i en krog. Den døde presser selv vægtskålen ned til egen fordel. Det er det ultimative udtryk for individuelt initiativ. Den døde afgør egenhændigt sin skæbne på den yderste dag! Selv på dommedag står vi mennesker i malerierne op fra vores grave som enkeltindivider for at møde vores skæbne.

LA skriver, at i de tusind år forsvandt individet fra kunsten. Den mangler skæve næser og blomkålsører. Der er mange skæve næser i kalkmalerierne. Hendes 'Både-Og' projekt burde inddrage andre end den tekstkyndige elite.